

впізнання. Впізнання особи, яку пред'являють, дуже сильно впливає на останню і створює сприятливі умови для проведення очної ставки. Але, на наш погляд, застосування цього прийому потребує ретельної підготовки, і далеко не завжди слідчий може очікувати на потрібний результат. Виходячи з результатів вивчення кримінальних справ, можемо відзначити, що даний тактичний прийом застосовується дуже рідко: в 5 випадках з 250 проаналізованих очних ставок. З них лише в двох випадках тактичний прийом дав позитивний результат, хоча у всіх випадках обвинувачені були обізнані.

У нашому дослідженні ми розглянули всі тактичні прийоми, з врахуванням психологічного критерію, що можуть бути застосовані при провадженні очної ставки і надати слідчим певну реальну допомогу.

Виходячи з результатів анкетування слідчих, які підтверджуються даними вивчення нами слідчої практики, тактичні прийоми за частотою застосування розподілялися так:

- 1) проведення очної ставки в поєднанні з допитом (11%);
- 2) деталізація показань (10%);
- 3) проведення серії очних ставок (7%);
- 4) загострення протиріч у показаннях учасників (5%);
- 5) повторна очна ставка (4%);
- 6) провадження очної ставки в поєднанні з пред'явленням для впізнання (2%).

Ми вважаємо за доцільне звернути увагу на вищевказані тактичні прийоми, оскільки у разі їх використання під час проведення очної ставки вони можуть надати слідчим реальну допомогу.

Список літератури: 1. Соловьев А.Б. Очная ставка на предварительном следствии. М., 1970. 2. Бахарев М.В. Очная ставка. Уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы. Казань, 1982.

Надійшло до редколегії 25.02.02

В.П. Сапалов

МАЙСТЕРНІСТЬ ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ОТРИМАННЯ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ

В сучасних умовах злочинність постійно розширює свій досвід і кругозір, швидко трансформується, пристосовується до нових умов, достатньо забезпечена та добре озброєна. Викривати такі угруповання стає дедалі складніше. Тиск практики зумовлює пошук нових наукових методик, потребує удосконалення стратегії та тактики роботи оперативних підрозділів органів внутрішніх справ з метою скорішого й повного отримання фактичних даних технічними засобами. Одним із факторів, який сприяє отриманню необхідної інформації, є майстерність оперативного працівника. По-перше – це вміння успішно, вміло та творчо використовувати свій досвід з питань застосування технічних засобів. По-друге, на рівні управління – це грамотно, чітко та безпомилково вміти визначати стратегію використання підрозділом або оперативним співробітником різних засобів, тобто можна визначити рівень професійної компетентності.

Вагомою частиною загальної майстерності є тактична майстерність, яка вбирає в себе одночасно теорію та практику застосування різних форм, прийомів і способів використання технічних засобів. До її загальних ознак входить:

- володіння спеціальними знаннями про мету, зміст, об'єкти, напрямки діяльності;

- володіння спеціальними вміннями на підготовчому, виконавчому та підсумкових етапах діяльності;

- оволодіння спеціальними властивостями особистості та характеру, які дозволяють ефективно діяти [1, с.15].

До складу умов, у яких відбувається становлення професіонала, входять:

- матеріально-технічна база;
- соціальні умови середовища;
- стиль керівництва;
- соціально-психологічний клімат;
- інформаційне забезпечення;
- самозабезпечення;
- організація ролівої взаємодії;
- самокорекція діяльності [2, с.282].

Та не треба забувати про такі фактори, як природні задатки самого співробітника. Такі оперативні співробітники, які їх мають, діють самостійно, проявляють ініціативу та нестандартний підхід до питань використання технічних засобів. Іншим фактором, на якому базується майстерність, є фундаментальне володіння співробітником теорією оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки. До цього треба ще додати:

- особистий практичний досвід;
- високу правову підготовку;
- повагу до своєї професії;
- бажання досягнути високих результатів у своїй праці;
- професійну ерудицію;
- саморозвиток;
- вміння проводити самоаналіз;
- бажання знаходити нові прийоми і способи використання технічних засобів.

Досягнення вершин майстерності пов'язані не лише з об'єктивними факторами, але й з репертуаром продуктивних дій. Суб'єктивні фактори вміщують же сам суб'єкт діяльності. Тому постулатом до вершин майстерності є:

- наявність (або відсутність) творчої атмосфери у колективі;
- цілі, що їх висуває колектив;
- результати, яких прагне досягти;
- парціальні результати, яких сягає;
- технології для оцінювання цих результатів [2, с.282].

Врахування зазначених чинників надає змогу відокремити справжнього спеціаліста своєї справи від оперативних працівників, які сталяться до своєї справи з явною прохолодою.

Знайти людину, яка б повністю підходила за своїми якостями до роботи в оперативних підрозділах, практично неможливо. З цього приводу треба брати

за основу орієнтир на те, щоб у кандидата були первинні задатки та здібності, які в подальшому можна було б розвинути. Отже, треба більше приділяти уваги навчанню та вихованню у співробітників необхідних якостей, що вони допоможуть йому досягти високого рівня майстерності та необхідної психологічної стійкості.

Не можна не погодитися з Г.В. Поповою, що *голими напрямком аналізу компетентності професійної діяльності будуть саме соціально-особисті психологічні якості*. В продуктивній діяльності та ефективному використанні технічних засобів важлива роль належить соціально-особистим властивостям особистості. Діяльність співробітника в результаті своєї специфіки пов'язана з постійним контактом працівників між собою, вони об'єднані однією метою – отримати фактичні дані. А це можливо тільки при колективній діяльності. В ній закладено компетентність у спілкуванні. Працівники повинні знайти між собою спільну мову. В процесі враховуватимуться не тільки настанови й потреби партнера, але й те, як партнер їх розуміє. Цього стану можна досягти тільки тоді, коли працівника не турбують інші фактори, тобто належить задовольнити особисті побажання. Це буде одним із засобів зменшення плінності кадрів і підвищення майстерності, тобто професійної майстерності [1, с.15–20, 44].

Оперативні підрозділи відчувають на сьогоднішній день гострий дефіцит професійно підготовлених кадрів. Одна з основних причин, яка цьому сприяє, – великі відтоки співробітників у комерційні структури. На сьогодні органи внутрішніх справ не можуть повністю як соціально забезпечити, так і матеріально компенсувати їхню специфічну діяльність та реалізувати у повному обсязі гарантії й підлоги співробітникам. У ситуації, в якій знаходяться органи внутрішніх справ, не доводиться розраховувати на достатнє фінансування та збільшення штату. Вихід із даної ситуації в наступному:

- вишукуванні внутрішніх резервів;
- підвищенні ефективності діяльності усіх структурних ланок;
- визначенні наявних резервів;
- якісній підготовці особового складу.

Основні труднощі, які виникають у процесі підготовки та перепідготовки оперативного працівника – це наявність у них психологічного бар'єра по відношенню до технічних засобів, який не надає їм можливості активно та наступально їх використовувати.

Отже, проблемою професійної технічної підготовки співробітника є проблема руйнування цього бар'єра. Тому на перший план виходить необхідність свідомого осмислення кожним оперативним працівником доцільності застосування науково-технічних досягнень як інструментарію підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності [3, с.131]. Досягнути цього можна тільки шляхом отримання базової спеціальної освіти, яка може бути надалі продовжена у процесі професійної підготовки при вивченні навчальних дисциплін «Оперативно-розшукова діяльність», «Спеціальна техніка та її використання в ОВС». Політика впровадження свідомості оперативних працівників у необхідності використання в своїй діяльності науково-технічних досягнень

повинна починатися ще з базових дисциплін. Вони з самого початку повинні довести слухачам філософське та діалектичне поняття важливості науково-технічного прогресу. В ході підготовки фахівця буде виникати ще одна проблема. Через об'єктивні причини викладання курсу «Спеціальна техніка та її застосування в ОВС» проводиться без досконалого вивчення фізичних та інших процесів, на яких основана робота технічних засобів. Відсутність у співробітників глибоких технічних знань і розуміння всіх процесів, які відбуваються в приладах, будуть створювати психологічний дискомфорт і невпевненість в їх використанні. Тому треба більше уваги приділяти психологічній підготовці, яка повинна формувати направленість на ефективність цих засобів та необхідність в їх використанні [3, с.132].

До загальних напрямків психологічної підготовки, які дозволяють формувати, розвивати та узагальнювати різні рівні психологічної готовності, відносяться:

- підвищення обґрунтованої внутрішньої впевненості в перевазі над протипником (в нашому випадку – над злочинним елементом) в галузі організації, вивчці, технічному озброєнні (в останньому, на нашу думку, ми значно відстаємо від злочинного світу, що не сприяє підвищенню психологічного стану оперативних співробітників), виробленні твердої впевненості в собі, в своїй техніці, товаришах, керівниках, в успішному виконанні завдань;
- формування чітких та правильних уявлень у співробітників про характер завдання, його особливості та готовність до його виконання в різних умовах;
- вивчення технічного озброєння і тактики дій злочинного елементу;
- підвищення стійкості до найбільших психологічних навантажень, труднощів, формування довготривалої психологічної витривалості;
- розвиток самовладання, витримки, самоконтролю, оптимізму, меншої схильності до негативного впливу тимчасових невдач, активності, прагнення вирішити поставлену задачу;
- безперервне відпрацювання психологічної стійкості в умовах раптовості, правильних реакцій на несподівані ситуації, вміння діяти гнучко, активно в умовах складної оперативної обстановки;
- розвиток професійно важливих психологічних якостей.

З цього приводу В.А. Лаптії запропонував морально-психологічну підготовку виділити в окремий напрямок системи професійної підготовки в цілому та розробити окремий нормативний акт [4, с.87-89], з чим не можна не погодитися.

Глобальний прогрес в науково-технічному світі повинен направляти на постійні зміни технічного озброєння органів внутрішніх справ. Через суб'єктивні та об'єктивні причини в ситуації, яка склалася в Україні, цього не відбувається в повній мірі. Та все ж таки було б неправильно не дивитися наперед або не робити прогнозів розвитку органів внутрішніх справ з урахуванням змін, які відбуваються в світі. Тому необхідно в вищих навчальних закладах вже зараз більше приділяти уваги технічній підготовці та формуванню

психологічних якостей, які допоможуть всебічно та спокійно використовувати технічні засоби. Прикладом є програма з дисципліни «Спеціальна техніка та її використання в ОВС», якій відведено тільки 70 годин (але і це не для всіх факультетів), чого явно недостатньо. Отже, в нас вже зараз необхідно переглянути програми дисциплін «Оперативно-розшукова діяльність» і «Спеціальна техніка та її використання в ОВС» та розширити їхні програми, враховуючи основні етапи підготовки:

- 1) вивчення стиснуто принципу дії і тактико-технічних даних оперативно-технічних засобів;
- 2) прищеплення стійких навиків управління оперативно-технічними засобами;
- 3) визначення меж допустимості використання цих засобів;
- 4) вивчення типових організаційно-тактичних прийомів використання оперативно-технічних засобів [3, с.133].

Для відпрацювання останнього пункту виникає необхідність у спеціалізованих аудиторіях та полігонах як у приміщеннях, так і поза ними. Тільки тривале та самостійне застосування технічних засобів допоможе зняти психологічний страх перед ними в оперативних працівників.

Для подолання психологічного бар'єра перед технічними засобами необхідно впровадити лекції, які б допомогли оперативним працівникам:

- розширити свій кругозір в галузі технічного прогресу;
- передбачити перспективи розвитку науково технічних досягнень;
- розкрити можливості, які отримують або можуть отримати органи внутрішніх справ при впровадженні в свою діяльність науково-технічного прогресу і т. ін.

При підготовці оперативних співробітників треба більше приділяти уваги можливостям того чи іншого методу або групи технічних засобів, загальним організаційно-тактичним прийомам. Це повинно бути пріоритетним по відношенню до вивчення тактико-технічних характеристик приладів.

Особисту увагу треба відводити питанням оволодіння професійними вміннями розв'язувати ті чи інші задачі: спочатку свідомо, а потім дії автоматизуються, не контролюються свідомістю. Такі дії називаються *навичками*. Для навичок характерною є стереотипність, що виникає внаслідок багаторазових розумових, рухових вправ і тренувань, що поліпшує ефективність роботи оперативного працівника при використанні технічних засобів. Більшість навичок набувається на практиці. Окремі можуть формуватися й у навчальних закладах при розв'язанні часткових задач. Навички звільнюють фахівця від зайвих свідомо контрольованих дій, прискорюючи цим процес мислення, зменшуючи час і фізичні сили. Навички звільнюють свідомість співробітника органів внутрішніх справ від пригадування різних відомостей, контролю за діями, що постійно реалізуються, і дозволяють зосередитися на головному в роботі, на творчих пошуках, на проблемах, розв'язуваних із трудом. Навички дозволяють діяти успішно у складній небезпечній обстановці [5, с.22–23].

Так, у процесі підготовки в майбутнього працівника при поступовому професійному саморозвитку відбувається ознайомлення зі специфікою професій-

ної діяльності оперативного працівника. Зустрічаючись із практичними працівниками, виконуючи спостереження за професійною діяльністю фахівців даного профілю, вивчаючи нормативні документи, майбутній спеціаліст укладає власну професійно-кваліфікаційну характеристику оперативного працівника [2, с.284].

І останнє. Для поліпшення підготовки спеціалістів все ж таки треба переглянути питання фінансування та забезпечення засобами спеціальної техніки навчальних закладів системи МВС.

Отже, на чітке виконання завдання, мета якого полягає в отриманні фактичних засобів за допомогою технічних засобів, впливає майстерність співробітника. Вона, в свою чергу, входить до поняття мистецтва оперативно-розшукової діяльності, яка яскраво характеризує практичний бік можливостей оперативних співробітників.

Список літератури: 1. Попова Г.В. Профессиональная коммуникативная компетентность работника органов внутренних дел: Дис...канд. психол. наук / Ун-т внутр. дел. Х., 1997. 2. Гладков В.М., Парфенов В.А. Авторська система професійної діяльності як засіб формування творчої особистості соціального педагога психолога // Психологія: Зб. наук. праць. К., 2001. Вип.12. 3. Иглатов С.В. Психологический аспект профессиональной подготовки по вопросам применения оперативно-технических средств // Психологические аспекты оперативно-розыскной деятельности: Межвуз. сб. науч. трудов. Омск, 1988. 4. Лаптий В.А. Проблемы оптимизации управления органами внутренних дел в особых условиях. Дис...канд. юрид. наук. К., 1994. 5. Ващенко І.В. Конфліктостійкість як необхідна професійно значуща психологічна якість працівників органів внутрішніх справ // Вісник ХДПУ ім. Г.С.Сковороди. Психологія. Х., 2001. Вип.7.

Надійшло до редакції 15.02.02

А.В. Журба

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЛАТЕНТНОСТІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Одна із специфічних особливостей злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків, полягає в дуже високій її латентності. Латентна наркозлочинність (чи прихована частина цієї злочинності), що складає разом із зареєстрованою фактичною злочинністю, з цілого ряду причин створює перепони для адекватної боротьби з незаконним обігом наркотиків. Не маючи відомостей про фактичні розміри наркозлочинності, її рівень, структуру, динаміку, неможливо визначити потрібні для боротьби з нею кількості сил і коштів правоохоронних та інших органів, їх концентрацію на окремих напрямках цієї діяльності. Не будучи досить поінформованим про стан наркозлочинності і не маючи достовірного кримінологічного прогнозу на майбутнє, суспільство і керівники країни не можуть уявити всієї гостроти проблеми. Саме тому не задіюються повною мірою соціальні і державні інститути на боротьбу з цим явищем. Немає також можливості для розробки правильної тактики і стратегії протидії незаконному обігу наркотиків, у тому числі *правозастосовної* і законодавчої діяльності. Неможливо реально оцінити ефективність антинаркотичної профілактики і дієвість антинаркотичного законодавства.